

CONTRIBUȚIE LA BIOGRAFIA LUI D. BAGDASAR.
COPILĂRIA ȘI ANII DE FORMARE
(1893—1913)

ȘTEFAN I. NICULESCU

Perioada formării unei personalități, cu toată importanța sa considerabilă, prezintă obișnuit lacune sau chiar apare deformată de memoria celor, care la sfârșitul unei vieți mai lungi resimt nevoia să-și recapituleze etapele dezvoltării lor.

Nu astfel se întâmplă cu Dumitru Bagdasar. Moartea sa prematură și pierderea soției sale de a conserva cele mai mici amănunte semnificative pentru biografia sa au permis acumularea unor documente oferind date relativ complete, solicitate de Florica Bagdasar, asupra acestei perioade interesante a vieții fondatorului școlii neurochirurgicale românești.

În arhiva familiei, conservată cu grijă de Florica Bagdasar, și după moartea ei de sora sa Ana Păunescu, căreia îi mulțumim pentru comunicarea documentelor pe care le folosim, în această arhivă, azi în patrimoniul Statului, se găsesc în afara actelor de naștere, școlaritate și fotografii

— informații biografice redactate de fratele mai mic, filozoful Nicolae Bagdasar :

— o amplă scrisoare din 2 mai 1950 a generalului Gh. Cosma, coleg și prieten, relatînd pe larg detaliile vieții de licean la Birlad ;

— o notă de mîna Floricăi Bagdasar despre relațiile cu unul din profesorii de la liceu.

Fiul lui Iancu Bagdasar, vrednic gospodar din comuna Roșiști, azi în județul Vaslui (fig. 1) și al Smarandei Bagdasar, născută Afteni, originară din satul învecinat Vutcani, Dumitru Bagdasar a păstrat toată viața nețărmurită iubire pentru țărănimca din care provenea. Cîtă nostalgie astfel în scrisoarea din prag de 1928 „E ajunul Anului Nou și satele noastre clocotesc acum de pocnituri de bici, de sunet de tălânci și de chiotele copiilor ! E veselie mare în Ținutul Fălciului și e atîta monotonie în orașele mașinizate ale Americii !”¹ dar și ce aprigă dorință de a contribui la ridicarea celor umili și înjosiți cînd tot aceluiași corespondent îi descrie „dorul său nesfîrșit de a vedea încetînd munca de rob a bietului nostru sătean“ întrebîndu-se dacă n-ar face mai bine să re-

nunțe la medicină pentru a se duce la muncă la țară unde „petrecin-du-și vremea cu multă dragoste „ar putea“ atît cît puterea și priceperea l-ar ajuta, să fie alături de aceia care-și strică acoperișul pentru a lăsa rîndunica să-și facă cuibul“². Din aceeași epocă datează programul complex de ridicare a celor de la sate, cu încîntătoarele stîngăcii idealiste inerente vîrstei, în care se pune atîta accent pe efortul colectiv în cultura-lizarea și îmbunătățirea condițiilor de viață de la sate³. Iar într-o splen-didă luare de cuvînt despre starea sanitară a țărănimei, datînd din peri-oada finală a vieții, această adîncă iubire de țărani își află expresia într-un formidabil rechizitoriu la adresa celor care i-au menținut atîta timp în mizerie și obscurantism⁴.

Fig. 1. Iancu Bagdasar, tatăl lui D. Bag-dasar.

Fig. 1. Iancu Bagdasar, father of D. Bag-dasar.

Sentimentul iubirii pentru țărani apare astăzi adevăratul *primum movens* în desfășurarea activităților sale, care l-au făcut pe acest al patrulea copil și primul băiat al unei familii țărănești de 12 copii, să devină întemeietorul neurochirurgiei române, o specialitate chirurgicală cu totul nouă pentru țara noastră și unul dintre promotorii profundelor transformări sociale ale zilelor noastre.

Pentru copilul care se ducea zilnic pe jos, pe orice timp, înfruntînd viscoalele și noroaiile, la kilometri distanță, să învețe la școala primară

din Idricii de Sus, cu „traista cu cărți“ și „tocul“ conținând alimentarea frugală, rece, pentru pauza de amiază⁵, viața a fost concepută ca o luptă, pe care de mic a acceptat-o. Mai departe, la Liceul Codreanu din Birlad, pentru a-și asigura subzistența și a învăța a dus o muncă dublă. După mesele dădea meditații la cîte „un spinzurat și jumătate“ care numai la carte nu se gîndea iar lecțiile le pregătea noaptea reușind să fie totuși primii în toate clasele⁶. Pentru înscrierea la Facultatea de Medicină chiar cei 13 lei necesari pe atunci călătoriei cu trenul, clasa a III-a, la București, i-a împrumutat și a început ca pedagog la Liceul Sf. Sava pentru a-și putea continua studiile medicale⁷. Munca tenace, perseverentă, urmărită cu dirzenie la Spitalul Militar „Regina Elisabeta“ ca secundar în serviciile profesorilor Noica și Butoianu, continuată cu aceeași stăruință la Clinica lui Cushing, această muncă i-a ruinat sănătatea și scurtat viața, dar tot ea a dus la rezultatele de care se mîndrește medicina noastră astăzi. Și este drept a preciza că această luptă zi de zi, moment de moment este numai continuarea impulsului inițial din copilăria și adolescența pe melegurile natale.

Un mare merit îi revine mamei sale, care analfabetă fiind, a dorit puternic și și-a știut impune punctul de vedere ca toți copiii să învețe carte și nu numai școala primară. Neexistînd atunci licee de fete în orașele apropiate, fetele au fost trimise după absolvirea școlii primare din Roșiești la școala profesională de fete de la Huși. Pentru D. Bagdasar s-a pus de la început problema opțiunii între școala primară din satul natal, unde învățătorul prefera petrecerile activităților didactice

Fig. 2. D. Bagdasar (stînga) și un coleg, 1903.

Fig. 2. D. Bagdasar (left) and a colleague of him, 1903.

și din elevii căruia nici unul nu ajunsese la liceu sau între școala mai îndepărtată din Idricii de Sus. Acolo era învățător Gh. Balaur, „proaspăt absolvent al școlii normale, foarte bine pregătit, însuflețit totodată și un înalt simț al datoriei”⁸. Calitatea a fost preferată comodității și iată-l pe noul școlar pornind pe drumul deschis prin inițiativa părinților săi. Din această epocă datează fotografia cu micuțul școlar alături de un alt elev mai mare în uniforma de atunci de „dorobanț”, purtând țari, opinci, cu pușcă și cartușieră, ce-și sprijine protector brațul pe umerii colegului mai mic (fig. 2).

Insuccesul admiterii la Liceul Internat Iași în 1905, comun cu al prietenului și colegului Ghiță Cosma, mare decepție, și durere pentru un suflet de copil, prilej de complexe față de părinți și sacrificiile lor, trebuie să fi contribuit la stimularea activității la Liceul Codreanu din Bîrlad, unde a fost admis ulterior, liceu de tradiție numărînd printre foștii elevi pe scriitorul Vlahuță și istoricul Vasile Pârvan.

Dragostea pentru carte a fost altă trăsătură definitorie a lui Dumitru Bagdasar. În afară de disciplinele principale, sufletul său sensibil vibra la tot ce-i frumos și nobil, învățînd aproape pe de rost pe Eminescu, cunoscînd în amănunt pe Vlahuță, Creangă, Odobescu, Caragiale, Brătescu-Voinești, Sadoveanu, Topîrceanu și Pătrășcanu. El nu era un cititor egoist și singuratic; știa să imprime gustul cititului, și la alții. Și mai știa să povestească cu haz. Știa să aleagă esențialul, știa să lepede leștul și inutilul și să extragă din orice carte și să-și însușească numai ceea ce este uman. Din literatura străină, gusta cu nesat, pe Schiller, Cervantes, Shakespeare, Dostoievski, Gorki și pe unii din romanticii francezi⁹ în special Victor Hugo. Această dragoste de literatură a fost încă stimulată de existența la același liceu a Fundației Stroe Belloescu, dotată cu o frumoasă bibliotecă și unde se țineau simbetele după masă conferințe literare și comunicări, urmate de discuții, se citeau schițe, poezii, epigrame compuse de către elevi. D. Bagdasar era unul dintre cei mai activi membri ai societății, ținînd conferințe și participînd la discuții el era unul dintre cei mai asidui cititori ai bibliotecii. Deși se hotărîse, încă de cînd trecuse în cursul superior al liceului, să urmeze medicina, el era un pasionat cititor de opere literare, obișnuind ca după citirea unei opere în proză să-i facă într-un caiet special rezumatul sau să memoreze, din operele poetice întregi poezii, ca și cînd ar fi trebuit să se prezinte la un examen — și această pasiune l-a stăpînit și cînd ajunsese un specialist de seamă, neurochirurg celebru¹⁰.

În anii mai mari, aceste preocupări literare erau completate cu îndelungi și animate discuții în condițiile de semi-clandestinitate din cîrciuma lui Adrian Boeru din spatele liceului, unde împreună cu alți 4 prieteni, făceau o foarte modestă consumație, nedepășind 5 lei, de friptură, iar primăvara neapărat drob de miel, udate de cite un pahar cu vin¹¹.

Liceul nu avea internat și liceenii stăteau în gazdă, cite 3—5 într-o cămăruță, consumînd „fasole și cartofi, bob și linte, prune afumate, fier-te, adică din cele mai ieftine alimente”¹². D. Bagdasar a stat în gazdă

la o anume „Cucoana Trandafira“ căreia i-a păstrat un bun suvenir căci era foarte severă și nu-i lăsa pe „pensionarii“ săi să piardă mult timp cu mingea sau alte jocuri. Ea le da exemplu pe foștii pensionari care ajunseseră la situații interesante de „împiegați C.F.R., telegrafisti la poștă, suplinitori în învățământul primar etc.“¹³, recurgând la nevoie și la „drăcueli“ când îi vedea stînd degeaba. În cursul superior al liceului

Fig. 3. D. Bagdasar (mijloc) fratele său Nicolae (stînga) și un coleg, 1908.

Fig. 3. D. Bagdasar (centre), his brother Nicolae (left) and a colleague, 1908.

a stat împreună cu fratele mai mic, Nicolae (fig. 3), viitorul filozof, și amicul său Gh. Cosma, ce-i procurase această situație, în gazdă la părintele unui coleg „nu lipsit de inteligență, dar îndărătnic la învățură, nedisciplinat, turbulent în clasă, cal breaz pe întreg liceul prin obrăznicia lui și prin năzdrăvăniile pe care le făcea profesorilor“¹⁴.

Liceul avea profesori renumiți : la matematici Drăgănescu și Raianu, la limba latină Mironescu (care-l iubea mult pe D. Bagdasar), Neștian și Alexandrescu, de română Ghețu, de istorie Rîmniceanu.

Nicolae Bagdasar își caracteriza în această perioadă fratele astfel „era de o rară modestie; el nu căuta să epateze pe colegi cu cunoștințele sale ; el nu învăța pentru note, pentru a-și întrece colegii, ci învăța pentru a se întrece pe el însuși ; el nu știa ce este invidia și nu era capabil de ură; el era îndatoritor față de oricine; fondul său sufletesc era bună-tatea. De aceea el nu avea dușmani și era simpatizat și iubit de toți colegii“. La fel, Gh. Cosma precizează că era un elev eminent, cu mult spirit critic, apreciat ca bun camarad, ceea ce-i pricinuia și necazuri. Neștiind să refuze un ajutor era oarecum speculat de colegii mai rău pregătiți la învățatură. Florica Bagdasar narează încă eliminarea lui pe

3 zile căci, monitor fiind, în inima lui bună, a lăsat pe un coleg întârziat, gîfîind cu sufletul la gură, să urce scara principală rezervată profesorilor, faptă considerată deosebit de gravă de prof. Alexandrescu, viitor director al Liceului Gh. Lazăr din București, cu care liceenii aveau destule neînțelegeri.

Răscoalele țărănești din 1907 nu au fost fără răsuneț pentru fiul celui care primar fiind, într-o perioadă de secetă și înfometare din 1904 n-a ezitat o clipă a-și lua răspunderea distribuirii la înfomețați a grînelor din coșarele gemînd de porumb ale proprietarului¹⁵.

Profund l-a afectat prematura moarte a mamei la a 13-a naștere și lăsînd 9 copii orfani dar s-a închis în el și Gh. Cosma notează numai aspectul său rezervat și tăcut, sensibil însă la compasiunea colegilor.

Prin munca sa el a devenit exemplu pentru colegi, iar caracterul său demn, rezervat, dar de o mare sensibilitate i-a cîștigat simpatie și prietenii așa cum s-a văzut la alegerea prin vot a „celui mai bun camarad“. I-a lipsit un singur vot nefiind în stare să se voteze pe sine însuși. Vedem aci în germe trăsătura de caracter care l-a determinat, ministru fiind, să se opună pentru motive de principialitate la promovarea, cu prisosință meritată, ca profesor universitar de neurochirurgie, făcută contra voinței sale de ceilalți membri ai consiliului profesoral¹⁶.

Spiritul patriotic în această perioadă era foarte dezvoltat la Liceul Codreanu. Eliberarea Transilvaniei era visul de veacuri al tuturor românilor și de dincoace și de dincolo de munți. Li se rupea inima cînd, atît în ziarele din regat cît și din publicațiile care veneau din Ardeal (în special «Românul» din Arad) citeau suferințele și umilințele la care erau supuși frații noștri ardeleni.

Sămînta era aruncată în teren bun și prindea. Mitică, în bunătatea sufletului lui și în compasiunea lui pentru cei obidiți era la unison cu toți colegii săi, pentru eliberarea Ardealului.

Amintirile lui Ghiță Cosma precizează că deși la jocuri Mitică Bagdasar și el erau de umplutură „tatule“ cum se spunea, totuși ei nu erau recalitrânți la jocuri.

În schimb, amîndoi iubeau natura pînă în măduva oaselor. Nu era timp liber pe care să nu-l întrebunțeze ieșind afară din oraș, fie la Crîng, fie la Trestiana, la Grivița sau la pădurea Virleț de la Dealu-Mare, unde culegeau flori și se desfătau în cîntecul păsărilor și în parfumul cîmpului smălțat de flori. Și, culcați pe iarbă — cu fața în sus — în infinit, sorbeau totul ce-i înconjură și trăiau o viață de fericire pe care nici o carte și nici o imaginație nu ți-o poate da¹⁷

Cu accente similare se amintește frumoasa lungă excursie din vara anului 1912, din Transilvania. „Am fost la Săliște“, continuă colegul, „unde auzisem că sunt cele mai frumoase fete și cel mai frumos port românesc — și ne-am convins la fața locului.“

Cu terminarea studiilor liceale în 1913 se încheie perioada de formare a lui D. Bagdasar pe meleagurile vasluiene dar influența ei asu-

pra întregii sale dezvoltări ulterioare apare mereu mai mare în lumina documentelor adunate cu atîta rîvnă de Florica Bagdasar.

Terminînd, aş vrea să atrag atenţia asupra unui document uşnărar din Fondul Bagdasar de la Arhivele Statului, arătînd natura preocupărilor foştilor absolvenţi ai Liceului Codreanu din Bîrlad. Este vorba

Fig. 4. D. Bagdasar în clasa a VII-a (stînga), Tănase şi Buşilă, 1911.

Fig. 4. D. Bagdasar in the VIIth form (left), Tănase and Buşilă, 1911

de un apel tipărit, datat 29 mai 1937, în memoria lui D. Mironescu, fost profesor de limba latină la acest liceu. Un număr de foşti elevi ai decedatului profesor s-au hotărît, drept cel mai nimerit omagiu, să adune un fond din venitul căruia să se creeze o bursă pentru ajutorarea elevilor săraci şi merituoşi de la Liceul Codreanu şi care să poarte numele de Bursa „Profesor D. Mironescu.“ Printre principalii subscriitori este şi D. Bagdasar. Semnatarii acestui nobil document se unesc aci în spirit de omenie cu 3 din foştii profesori şi poate că în acele clipe de înălţare sufletească Dumitru Bagdasar îl revedea ca prin vis pe micul copil, tăcut şi dîrz, parcurgînd drumul greu de la Roşieşti, la Idricii de Sus, apoi Bîrlad, care l-a dus la Bucureşti, apoi în America, pentru a deveni fondatorul neurochirurgiei române.

¹ Scrisoare către An. Tomița Răzășul, Fond Bagdasar, Arhivele Statului, neinventariat.

² An. Tomița Răzășul, „România Militară”, iulie-august 1946, p. 7-8 și Șt. Niculescu, *Trecut și viitor în medicină*, București, 1981, p. 604.

³ M. Panaitiu, *Almanahul Părinților*, București, 1980, p. 95—96.

⁴ Manuscris, datat 26 I 1945, Fond Bagdasar, Arhivele Statului, neinventariat. N. Bagdasar, manuscris, Arhivele Statului, Fond Bagdasar.

Gh. Cosma, scrisoare, Arhivele Statului, Fond Bagdasar.

⁷ N. Bagdasar, doc. cit.

⁸ Idem.

⁹ Gh. Cosma, doc. cit.

¹⁰ N. Bagdasar, doc. cit.

¹¹ Gh. Cosma, doc. cit.

¹² N. Bagdasar, doc. cit.

¹³ Idem.

¹⁴ Idem.

¹⁵ Idem.

¹⁶ Scrisoare semnată de C.I. Parhon, N. Ionescu-Sisești și C.I. Urechia, Fond Bagdasar, Arhivele Statului, neinventariat.

¹⁷ Gh. Cosma, doc. cit.

CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF D. BAGDASAR CHILDHOOD AND FORMATION YEARS (1893—1913)

Summary

This paper deals with the biography of D. Bagdasar, the celebrated Cushing's pupil and founder of the romanian neurosurgical school.

His youth in the at present Vaslui district is presented.

Stress is laid upon his origin, parents, life conditions, schoolyears and the main features of his personality development in the light of till now unpublished information due to his younger brother and a classmate, which were collected by the care of his late wife Florica Bagdasar.